

Прозаїк, лірик, байкар і відданий друг

2 лютого – 200 років від дня народження Євгена Гребінки

Євген Гребінка. Портрет роботи Т.Г.Шевченка. 1837 рік.

У літературному доробку Євгена Гребінки – понад сорок повістей, романів та оповідань, переважно російською мовою. Та, звісно, найбільшу славу йому принесли байки. «Як байкопис, – зазначає І.Франко, – займає Гребінка перше місце в нашій письменстві». Проте якби цих творів не було, Євген Гребінка все одно здобув би світове визнання – як неперевершений лірик, автор пісень «Ні, мамо, не можна нелюба любити», «Молода еше девица я была», «Очи черные, очи жгучие». І нині, через більш ніж півтора століття, вони продовжують звучати, причому часто їх вставляють, вони продовжують звучати, применшити її ролі Євгена Гребінки у визволенні Тараса Шевченка з кріпацтва та виданні «Кобзаря» 1840 року.

«Колонія просвещённых малороссиян»

Євген Гребінка народився 2 лютого 1812 року в сім'ї дрібного поміщика Павла Гребінкіна на хуторі Гребінчин Яр неподалік Пирятинки. Правда, самі господарі називали свій маєток поєичніше: «Убежище».

Євген змалку любив читати, слухати народні пісні та мріяти – як згодом він сам напише, «измлада, от самой мой колыбели, мне грустно

стенали пастушьи свирели». За порадою знайомого батько віддав сина не до Полтавської гімназії, як збирався, а до Ніжинської гімназії вищих наук – вона давала знання, не гірші за університетські. Саме в Ніжині Євген Гребінка написав свої перші вірші й байки.

Подальше життя Євгена батько бачив лише в столиці, і молодий Гребінка наприкінці 1833 року з певним острахом їде до Петербурга. Із собою він везе лист до Александра Марковича, сина батькового друга й побратима. Той і допоміг землякovi

влаштуватися реєстратором у вченої експедиції при комісії духовних училищ. Тепер Євгену належить формальний віцеундир і кашкет та жалювання 750 рублів на рік (більш ніж пристойне для того часу – учителю гімназії, приміром, платили 350 рублів).

«Петербург – это колония просвещённых малороссиян, – не вдовзі зізнається Євген в одному зі своїх листів. – Все присутственные места, все академии, все университеты переполнены земляками, и при назначении человека на службу малоросс обращает особенное внимание на ум и способности».

У столиці Євген знайомиться з багатьма діячами російської та української культури, влаштовує літературні вечори, пише та видає свої твори. Після першої ж збірки «Малороссийские приказы» (1834 рік) ім'я Гребінки стає популярним у Петербурзі.

На одному з літературних вечорів наш земляк знайомиться з Олександром Пушкіним, однак інші стосунки не склалися: з дозволу поета Гребінка переклав його знамениту поему «Полтава», але переклад не сподобався автору. Та особливо розлютила поета стаття Федора Булгаріна в журналі «Северная пчела»: щоб досадити Пушкіну, той назвав переклад удалимим за оригінал. Після цього Пушкін не хотів навіть чути про нашого земляка!

Осторонь від Гребінки та його друзів тримався й Микола Гоголь. Вони з Пушкіним заснували журнал «Современник», та в ньому не знайшлася місця для творів Гребінки.

Софі нехайно викликала... Гребінку

Завсідником літературних вечорів у Гребінки стає Тарас Шевченко. За свідченнями сучасників, кріпосний художник одягався як аристократ – до цього Тараса привчила його пані Софія Енгельгардт.

Саме Гребінка познайомив Шевченка з Василем Григоровичем і навіть упряховав того зарахувати Тараса вільним слухачем Академії Художств. Шевченко все рідше й рідше бував у свого благодійника – у нього зав'язуються нові знайомства, з'являються нові друзі, серед яких – і Карл Брюллов. Знаменитий художник мав куту замовлень, проте писав портрети тільки тих, хто йому сподобався, решту відправляв до Шевченка.

Якось Тарасові замовив портрет граф Петро Клейнміхель – державний діяч, великий приближений до царя (він із дружиною уродженець самаро дітей, незаконно народжених фаворитками Миколи І). Проте забирати готову роботу граф відмовився – йому, бачте,

не сподобалася власна фізіономія. Шевченко, недовго думаючи, прималював на портреті голярьське приладдя та рушник через плече і продав його перукареві, що мав циркулюю біля Літнього саду. Портрет випадково побачив цар і велів Клейнміхелю розібратися. Розлючений, граф кинувся до Павла Енгельгардта купувати кріпосного художника. А той, дізнавшись, що граф поскупився віддати за картину якихось 50 рублів, загнув за Тараса... 2,5 тисячі – уп'ятеро дорожче за ціну кваліфікованого кріпака. Після довгого торгу Клейнміхель погодився.

Граф славився своїм скаженим норовом, і Софі Енгельгардт не на жарт злякалася за Тараса. Вона негайно направила посылного до Євгена Гребінки. Разом вони й виробили план подальших дій. Гребінка кинувся до Нестора Кукольника, який добре знав Василя Жуковського – вихователя царських дітей. Саме останній переговорив із царицею, і та веліла відкласти продаж Шевченка. Натомість вона пообіцяла Енгельгардту 2500 рублів від лотереї, що мала відбутися на одному з вечорів у царській сім'ї.

Насправді ж царська сім'я заплатила за лотерейні квитки тільки 1000 рублів, решту 1500 рублів збирали серед друзів Гребінки й князя Вільгельмівського. А сам портрет Василя Жуковського кисті Брюллова, що розігрувався в лотерей і дістався імператриці, вона так ніколи й не забрала – до царя дійшли чутки, що замість великого художника портрет закінчував... сам Шевченко.

Трохи згодом Шевченкові замовив портрет сардський лев Петро Мартос, котрий свого часу навчався з Гребінкою в Ніжинській гімназії. Однак трапився конфуз: Мартос усеїт програвся в карти й не міг заплатити за роботу. Навчений гірким досвідом із портретом Клейнміхеля, Шевченко звернувся за порадою до Гребінки. А той, знаючи, що Мартосу заборгував видавець Фішер, запропонував розраховуватися... виданням Шевченкових творів. Так – завдяки збігу обставин і мудрій пораді Євгена Гребінки – 1840 року побачив світ «Кобзар».

На романс «Очи черные» Гребінку надихнула майбутня дружина

Відомий український етнограф, письменник і журналіст Олександр Афанасьєв-Чужбинський (1816 – 1875) у «Спомінах про Тараса Шевченка» розповів про свою першу зустріч із Кобзарем. Відбулася вона наприкінці червня 1843 року в с. Мойсієвіч Пирятинського повіту Полтавської губернії (нині Черкаська область) на знаменитому балу в генеральші Тетяні Густавівні Волховської, куди зазвичай на кілька днів з'їжджалися кількості поміщиків – не лише з Полтавщини, а й із сусідніх губерній.

Тарас Шевченка привів Євген Гребінка, котрого, вочевидь, добре знали й любили у товаристві. «Я почув голоси: «Гребінка! Гребінка!», – згадував Чужбинський, – і зуїнився. Євген Павлович в'їздив до ганку в супроводі незнайомця». Полява Шевченка теж не лишилася непоміченою: всі доки киїулися до входу, зустрічаючи відомого поета, і це зворушило його. «Багато гарненьких жінок читали йому напам'ять уривки з його творів, і він особливо хвалив чистоту полтавської говірки», – пише мемуарист.

«Бали Т.Г.Волховської були для Малоросії своєрідним Версалем:

туди везли напоказ наймодніші сукні, найновіші мазурки, найдотепніші каламбури... там зав'язувалися сердечні романи», – зазначає наш земляк (О.С.Афанасьєв-Чужбинський – уродженець с. Ісківці Лубенського повіту). Згаданий бал відіграв неабияку роль і в житті Тараса Шевченка та Євгена Гребінки та привів до остаточного розриву: Кобзар не на жарт захопився Ганною Закревською, дружиною поміщика із с. Березова Рудка Пирятинського повіту, а Євген Гребінку полюбил чорноока Марія Ростенберг, яка згодом стала його дружиною. Повертаючись до Петербурга, відомий байкар написав романс «Очи черные, очи страстные», що приніс йому славу неперевершеного лірика.

Ревний християнин, Гребінка всіляко дорікав другові за зв'язок із заможною жінкою. А самому Шевченкові не подобалася Марія Ростенберг – певно, тому, що була родичкою незалежних йому панів Енгельгардтів. У стосунках друзів повіло холодом. До остаточного розриву підштовхнули й ідеї розбіжності: Євген Гребінка схвалював державницьку політику Миколи І та ідеалізував українське село, а Тарас Шевченко, духовним наставником якого була масонка Софія Енгельгардт, симпатизував республіканцям. Перевадиючи у 1844 році «Кобзар», Тарас Шевченко навіть зняв поєичту Є.Гребінці з «Перебєнди».

Останні роки життя

Та повернімося до стосунків Євгена Гребінки з Марією Ростенберг. Її дід, Василь Ростенберг, тривалий час не давав згоди на шлюб закоханих. Мучила дворянська пиха: він заклав маєток, і онука виявилася безградишною. Тільки за допомогою свого родича Левка Сачки Євген переконав старого, що сам подбав про маєток дружини. 30 червня 1844 року вони повінчалися й одразу поїхали до Петербурга.

Як і раніше, у Гребінки часто збиралися друзі, яких приваблює його гостинність. Проте моєлода дружини, за свідченнями сучасників, прагне перетворити скромну квартиру на модний салон. Євгенові Павловичу, котрий перейшов на викладацьку роботу, доводиться багато працювати. Ще 1841 року він підхопив туберкульоз. Напружений ритм життя, а також похмурий клімат північної столиці загострили хворобу. До всього трапилася неприємність із колегою, викладачем кадетського корпусу Кореневим. Самовідданий Гребінка помічав до начальства, аби заступитися за нього. Пройжджаючи у відкритій колясці через Неву, він застудився, завалився в лихоманці й уже не встав. 15 грудня 1848 року, на 37-му році життя, Євгена Гребінки не стало.

Виконуючи волю покійного, його прах поховали на батьківщині. 1912 року, до 100-річчя з дня народження письменника, залізничну станцію Петрівка було перейменовано на станцію Гребінка.

До 200-річного ювілею Євгена Гребінки на його батьківщині, у селі Мар'янівка Гребінківського району, реконструйовано могилу письменника, капітально відремонтовано сільський клуб. Також відремонтовано Будинок культури в райцентрі Гребінка та інші об'єкти. А журналісти ОДТРК «Лтава» створили документальний фільм «Той, хто торував шлях», над яким працювали впродовж року. Зйомки відбувалися в Мар'янівці, Ніжинській гімназії, Санкт-Петербурзі.

Підготувала
Зінаїда МАТІШОВА

Донька Євгена Гребінки доглядала старих і немічних у Полтаві

■ Після смерті Євгена Гребінки його вдова з трирічною донечкою Надією повернулася на Полтавщину. Через сім років Марія Василівна виїхала заміж за поручика Петра Маслова. У них було п'ятеро спільних дітей. Проте чоловік виявився поганим господарем. Родина дуже бідувала. Маєток дружини (а згодом – і маєток Надії, який вона успадкувала після смерті дядька) довелося закласти й продати. Після смерті матері й вітчимі неземжіння Надія лишилася ні з чим.

Жінка намагалася знайти місце вчительки, конторщиці, та їй скрізь відмовляли, надаючи перевагу мо-

лоденьким дівчаткам. Зрештою один давній знайомий батька допоміг Надії Євгенівні влаштуватися сестрою милосердя в Полтавський дворянський приют. Тут жінка доглядала старих немічних дворян і дворянок, та за свою роботу мала лише невеличку окрему кімнату й загальне харчування.

Після клопотання батькових друзів Академія Наук 1899 року призначила їй як дочці літератора Євгена Гребінки довічну пенсію 300 крб. Однак за статутом приюту працювати сестрою милосердя могла лише особа, яка одержує не більше 10 крб на місяць. Надії Євгенівні вдалося

зв'язатися листом з Ізмаїльською (Московською) воєною богадільнею. «Закінчивши до тяжкої праці, вона погодилася доглядати не лише за хворими офіцерами, а й за солдатами», – зазначає краєзнавець Олексій Припутень. Із квітня 1900 року й до кінця життя Надія Євгенівна працювала в цій богадільні, за що мала окрему кімнату й загальне харчування. Точна дата смерті дочки Євгена Гребінки невідома. Той же Олексій Припутень вважає, що померла вона в листопаді або грудні 1907 року, оскільки грудневої пенсії, яка надходила із Санкт-Петербурга, повернулася назад. Було їй 62 роки.